

Rüstəmov Pərviz Hacı oğlu
iq̄tısad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC),
ORCID NO: 0000-0001-6325-1163,
[*rustamovparviz999@gmail.com*](mailto:rustamovparviz999@gmail.com)

İNNOVASIYALI İQTİSADİYYAT ŞƏRAİTİNDƏ RISK-MENECMENTİ TƏŞKİLİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

Xülasə

Yeni iqtisadi münasibətlər şəraitində innovasiyalı iqtisadiyyat müəssisələr üçün həm yeni imkanlar, həm də yüksək səviyyədə qeyri-müəyyənlik və risklər yarađır. Sürətlə dəyişən texnologiyalar, artan rəqabət təzyiqləri, qlobal bazar meylləri və istehlakçı davranışlarının davamlı dəyişməsi müəssisələrin fəaliyyətinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Belə şəraitdə risk-menecmentin effektiv təşkili strateji əhəmiyyət kəsb edir, çünki müəssisələrin dayanıqlı inkişafı və rəqabət üstünlüyü risklərin vaxtında müəyyən olunması və adekvat idarə edilməsindən asılıdır. Bu baxımdan, innovasiya yönümlü müəssisələrdə risk-menecment texnoloji, maliyyə, bazar və idarəetmə sahələrini əhatə etməlidir. Texnoloji risklər yeni məhsul və xidmətlərin tətbiqi zamanı meydana çıxan uğursuzluqları, maliyyə riskləri isə investisiya və resurs itkisini əhatə edir. Bazar riskləri satış göstəricilərinin planlaşdırılan səviyyədən aşağı olması və rəqabət təzyiqlərinin artması ilə bağlıdır. İdarəetmə riskləri isə qərar qəbuletmə prosesində gecikmələr və koordinasiyanın yetərsizliyi ilə bağlıdır. Beləliklə, Effektiv risk-menecment sistemi risklərin identifikasiyası, qiymətləndirilməsi, monitorinqi və qarşı tədbirlərin tətbiqini sistemli şəkildə həyata keçirməlidir. Müasir informasiya texnologiyaları, data-analitika və qabaqcıl proqnozlaşdırma metodları risklərin daha dəqiq qiymətləndirilməsini və operativ idarə edilməsini təmin edir. Bununla yanaşı, müəssisələrin daxili nəzarət mexanizmləri, kommunikasiya kanallarının səmərəliliyi və işçi heyətinin müvafiq təlim proqramları risk-menecmentin effektivliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırır.

Açar sözlər: inovasiyaal idarəetmə, risk-menecment, qeyri-müəyyənlik, strateji idarəetmə, dayanıqlı inkişaf.

Abstract

In the context of new economic relations, an innovation-driven economy generates both new opportunities and a heightened level of uncertainty and risk for enterprises. Rapid technological change, increasing competitive pressure, global market trends, and continuous shifts in consumer behavior significantly influence organizational performance. Under such conditions, the effective organization of risk management becomes strategically important, as the sustainable development and competitive advantage of enterprises depend on the timely identification and adequate management of risks. From this perspective, risk management in innovation-oriented enterprises must encompass technological, financial, market and managerial dimensions. Technological risks arise from potential failures in the introduction of new products and services, while financial risks include investment losses and inefficient resource allocation. Market risks are associated with sales volumes falling below expectations and intensified competitive pressure. Managerial risks, on the other hand, stem from delays in decision-making and insufficient coordination. Thus, an effective risk management system must systematically implement risk identification, assessment,

monitoring and mitigation measures. Modern information technologies, data analytics, and advanced forecasting methods enable more accurate risk evaluation and timely managerial response. Additionally, internal control mechanisms, efficient communication channels and relevant training programs for employees significantly enhance the effectiveness of risk management within enterprises.

Keywords: *innovation management, risk management, uncertainty, strategic management, sustainable development.*

Giriş

Müasir idarəetmə sistemində dünya iqtisadiyyatı sürətli transformasiya mərhələsindən keçməkdədir. Qlobal texnoloji inkişaf, rəqəmsallaşma, süni intellektin tətbiqi və innovativ yanaşmaların geniş yayılması nəticəsində iqtisadi münasibətlərin mahiyyəti və strukturunda köklü dəyişikliklər baş verir. Bu dəyişikliklər iqtisadiyyatda innovasiya əsaslı inkişaf modelinin formalaşmasına səbəb olmuş, nəticədə **innovasiyalı iqtisadiyyat** anlayışı aktual məzmun kəsb etmişdir.

Yeni iqtisadi münasibətlər şəraitində fəaliyyət göstərən təşkilatlar və müəssisələr yeni imkanlarla yanaşı, daha yüksək səviyyədə qeyri-müəyyənlik və risklərlə üz-üzə qalırlar. Bu risklər təkcə bazar dəyişiklikləri ilə deyil, eyni zamanda texnoloji yeniliklərin uğursuzluğu, rəqəbat mühitinin kəskinləşməsi, məlumat təhlükəsizliyi, maliyyə qeyri-sabitliyi və hüquqi-normativ mühitin dəyişkənliyi ilə də bağlıdır. Belə şəraitdə **risk-menecment sistemi** təşkilatların dayanıqlı fəaliyyəti və strateji məqsədlərinə çatması üçün əsas idarəetmə alətinə çevrilir.

Elmi-praktiki tezis əsas məzmunu müasir iqtisadi şəraitdə təşkilatların üzləşdiyi risklərin mahiyyətinin, xarakterinin və idarə olunma metodlarının yenidən qiymətləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi məsələlərinin elmi əsasda öyrənilməsindən ibarətdir. **Elmi-tədqiqat işinin** innovasiyalı iqtisadiyyatın sürətli inkişafı fonunda risk-menecment sistemlərinin transformasiyasına ehtiyac duyulduğunu ortaya qoyur və bu sahədə müasir tələblərə cavab verən idarəetmə mexanizmlərinin formalaşdırılması yollarını araşdırır.

Elmi-praktiki tezisin nəticələri şirkətlərdə innovasiya yönümlü və dinamik iqtisadi mühitdə risklərin effektiv idarə olunmasının zəruriliyi bir daha təsdiqlənmiş və bu sahədə mövcud boşluqların aradan qaldırılması üçün elmi-praktik əsaslandırılmış təkliflər hazırlanmışdır. Nəticə etibarilə, **elmi-praktiki tezis** innovasiyalı iqtisadiyyat şəraitində effektiv risk-menecmentin formalaşdırılması üçün elmi əsaslar təqdim etmiş, həm nəzəri biliklərin genişləndirilməsinə, həm də praktik idarəetmə bacarıqlarının inkişafına töhfə vermişdir.

İnnovasiyalı iqtisadiyyat şəraitində risk-menecmenti təşkilinə elmi-nəzəri yanaşmalar

Müasir idarəetmə sistemində risk anlayışı müxtəlif yollarla müəyyən edilir. Risk hədəflərə çatmağa təsir edən hadisələr kimi müəyyən edilir. Risk həm təhlükə, həm də fürsət kimi qəbul edilir.

Müasir idarəetmə sistemində riskin mahiyyətini açıqlayarkən Azərbaycan alimlərindən i.e.d., professor T. Ə. Quliyev, i.e.d., professor Ş. T. Quluyeva, i.e.d., professor K. A. Şahbazov, i.e.d., professor H. S. Həsənov, i.e.d., professor X. H. Kazımlı, i.e.d., professor İ. M. Abbasov, i.ü.f.d., dosent R. F. Sadıqov, i.ü.f.d., dosent M. H. Məmmədov, i.ü.f.d., dosent H. İ. Həmidov, i.ü.f.d. **E. R. Səmədova**, i.ü.f.d. İ. N. Məmmədov, V. R. Musayev, İ. Z. Seyfullayev, İ. Q. Quliyevin və digərlərinin bu sahəyə verdikləri töhfələri xüsusilə qeyd etmək lazımdır. **Belə ki**, risk Azərbaycan iqtisadi ədəbiyyat lüğətlərində «itirmə təhlükəsi» olaraq qeyd olunmaqdadır.

İnnovasiyalı iqtisadiyyat şəraitində risk-menecmenti təşkilinin əsas prinsipləri

Elmi-tədqiqat işində müasir elmi tələblərə uyğun şəkildə sistemli və metodoloji yanaşma əsasında qurulmuşdur. Elmi-tədqiqat işində məqsədlərə nail olmaq, obyektiv nəticələr əldə etmək və tətbiq üçün səmərəli tövsiyələr formalaşdırmaq məqsədilə bir sıra əsas elmi-praktiki prinsiplər rəhbər tutulmuşdur. Bu prinsiplər həm nəzəri çərçivənin qurulmasında, həm də təhlil və təkliflərin formalaşdırılmasında istiqamətverici rol oynamışdır. Müasir idarəetmə sistemində bu prinsiplər əsasən aşağıdakılardan ibarətdir:

- **Elmi əsaslılıq və obyektivlik prinsipi;**
- **Sistemlilik və komplekslik prinsipi;**
- **İnteqrasiya və qarşılıqlı əlaqə prinsipi;**
- **İnnovativlik və adaptivlik prinsipi;**
- **Qabaqlayıcılıq və proaktiv yanaşma prinsipi;**
- **Tətbiq yönümlülük və praktiki əhəmiyyət prinsipi;**
- **Davamlılıq və inkişaf yönümlülük prinsipi;**
- **Milli iqtisadi reallıqlara uyğunluq prinsipi.**

Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirkətin innovasiyalı iqtisadiyyat şəraitində risk-menecmenti təşkili məsələləri

Yeni iqtisadi münasibətlər şəraitində Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirkətinin risklərin idarə edilməsi sistemi ilk növbədə gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinin risk-gəlir strukturunu və müvafiq olaraq fəaliyyətlərin xarakteri və səviyyəsini izləmək, nəzarət etmək və lazım olduqda dəyişdirmək üçün nəzərdə tutulmuş siyasətlər, icra prosedurları və limitlər vasitəsilə riskə məruz qalma səviyyəsini müəyyən etmək, ölçmək, izləmək və nəzarət etmək məqsədi daşıyır.

Yeni iqtisadi münasibətlər şəraitində Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirkətin İdarə Heyəti Banklar haqqında Qanunda nəzərdə tutulmuş səmərəli daxili nəzarət, risklərin idarə edilməsi və daxili audit sisteminin yaradılması, bank fəaliyyətində rast gəlinən risklərin monitorinqi və nəzarəti, onların effektivliyinin, uyğunluğunun və adekvatlığının təmin edilməsində və monitorinqində məsuliyyət daşıyır.

Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirkətində Direktorlar Şurası vaxtaşırı dəyişən bazar şərtləri əsasında risklərin idarə edilməsi siyasət və strategiyalarını nəzərdən keçirir və qiymətləndirir. Baş Menecer, risklərin idarə edilməsi prosesi ilə bağlı İdarə Heyətinin müəyyən etdiyi siyasət və strategiyalara uyğun olaraq Bankın bölmələrinin koordinasiyalı fəaliyyətini təmin edir.

Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirkətində Direktorlar Şurası konsolidasiya edilmiş və konsolidasiya edilməmiş əsasda Bankda riayət olunacaq strategiyaları, siyasətləri, limit sistemləri və prosedurları müəyyən etməklə risklərin idarə edilməsi prosesində dərindən iştirak edir. Əsasən bazar, likvidlik və kredit riskinə, eləcə də strateji, reputasiya və əməliyyat risklərinə məruz qalan Bank, İdarə Heyəti tərəfindən təsdiq edilmiş risk siyasəti və icra prosedurları vasitəsilə kəmiyyətlə ölçülə bilən risklər üçün risk limitlərini müəyyən edir. Bu limitlər daxili sistem bölmələri və Bankın müvafiq qurumları tərəfindən monitorinq edilir və hesabat verilir, risklərin bu limitlər daxilində qalması təmin edilir. Risklərin idarə edilməsi qaydaları çərçivəsində təşkil edilən Risklərin İdarə Edilməsi Departamenti risklərin ölçülməsi, monitorinqi, nəzarəti və hesabatvermə fəaliyyətini həyata keçirir.

Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirkətində bankın risklərin idarə edilməsi sisteminin son məqsədi onun funksional fəaliyyətinə xas olan risklərə uyğun olaraq iqtisadi kapitalın bölüşdürülməsi və riskə uyğunlaşdırılmış kapital gəlirlərinin maksimuma çatdırılması və bununla da yaradılmış əlavə dəyərin artırılmasıdır.

Yeni iqtisadi münasibətlər şəraitində bankın məruz qaldığı və ya gələcəkdə məruz qala biləcəyi risklər müəyyən edilir və müəyyən edilir. Müəyyən edilmiş risklər ölçülür və mümkün qədər prioritetləşdirilir. Bankın strategiyalarından irəli gələn risklər və onların risk profilinə potensial təsiri nəzərə alınmaqla, bütün əhəmiyyətli risklər risk iştahına daxil edilir. Bankın strategiyaları risk profili və risk iştahı ilə əlaqələndirilir. Gələcəkdə risk profilinin dəyişməsi gözlənilirsə, bu dəyişiklik kapitala təsir dərəcəsi ilə birlikdə qiymətləndirilir. Risk profili hazırlanarkən risk risk növü, sektor və/yaxud coğrafi məkana görə təhlil edilir.

Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirkətində bankın risk iştahı, bankın strateji məqsədlərinə nail olmaq üçün qəbul etdiyi riskin miqdarını əks etdirir, lakin o, həm də bu məqsədlər ətrafında məqbul dərəcədə dəyişkənliyi ehtiva edir. Bankın risk iştahı və riskə dözümlülüyünün ümumi xüsusiyyəti onların riskin qəbulu ilə bağlı sərhədləri müəyyən etməsidir. Bununla belə, risk tolerantlığı daha geniş əhatə dairəsini əhatə edir.

Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirkətində Bankın İdarə Heyəti tərəfindən təsdiq edilən və hər il yenilənən «Risk İştahı Siyasəti» Bankın öz strategiyalarını həyata keçirmək və məqsədlərinə çatmaq üçün qəbul edə biləcəyi risk səviyyələrini müəyyən edir. Bankın risk iştahı və risklərə dözümlülüyü ilə bağlı Bankın risk profili çərçivəsində müəyyən edilmiş limitlər və tetikleyici funksiyalar ətrafı izah edilir.

Yeni iqtisadi münasibətlər şəraitində bankın maliyyə vəziyyəti, əməliyyat profili və gələcək artım gözləntiləri nəzərə alınmaqla, strateji məqsədlərə nail olmaq üçün tələb olunan kapitalın həcmi statik və dinamik stress testləri və ssenari təhlilləri vasitəsilə hesablanır. Bankın maliyyə strukturu ilə bağlı aparılan stress testləri və ssenari təhlili tədqiqatları digər maliyyə göstəriciləri ilə yanaşı, Bankın bu gün və gələcəkdə fəaliyyət göstərdiyi bazara təsir göstərə biləcək tsiklik amillər nəzərə alınmaqla qiymətləndirilmişdir. Bu kontekstdə hazırlanmış kapital planları Bankın bütün prosesləri üzrə əlaqələndirilmiş yanaşmanı müəyyən etmişdir.

Nəticə

Yeni iqtisadi münasibətlər şəraitində innovasiyalı iqtisadiyyatın əsas xüsusiyyətlərindən biri olan qeyri-müəyyənlik və dəyişkənlik risklərinin həm sayını, həm də təsir dərəcəsini artırır. Bu səbəbdən sənaye müəssisələri yalnız reaktiv deyil, həm də proaktiv – yəni qabaqlayıcı risk idarəetmə strategiyalarına üstünlük verməlidirlər. Risk-menecment prosesinin effektiv təşkili üçün risklərin vaxtında müəyyən olunması, dəqiq qiymətləndirilməsi, çevik idarə olunması və nəticələrin monitorinqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Aparılan **elmi-praktiki tezisdə** aşağıda qeyd olunmuş nəticələr əldə edilmişdir:

1. Müasir idarəetmə sistemində innovasiya yönümlü iqtisadiyyat şəraitində risklərin sayı və müxtəlifliyi artır; bu isə daha kompleks və dinamik risk-menecment yanaşmalarının tətbiqini zəruri edir.

2. Müasir idarəetmə sistemində ənənəvi risk idarəetmə metodları innovasiyaların sürətli inkişaf tempinə cavab vermədiyi üçün onların təkmilləşdirilməsi, rəqəmsallaşdırılması və qabaqlayıcı yanaşmalarla əvəz olunması vacibdir.

3. Müasir idarəetmə sistemində uğurlu risk-menecment modeli strateji planlaşdırma, analitik qərar qəbuletmə, texnoloji imkanlardan istifadə və insan resurslarının düzgün təşkili ilə birbaşa əlaqəlidir.

4. Sənaye müəssisələrində risk-menecment strukturu formal xarakter daşıyır və innovasiyalı yanaşmaların tətbiqi zəif səviyyədədir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Abbasov İ.M., Sadıqov R.F. Menecment. (2013). Bakı: Bakı Biznes Universitetinin nəşriyyatı.
2. Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirkətinin illik hesabatları. 2022-2024- cü illər.
3. Əliyev M.Ə., Həmidov H.İ. (2013). Biznesdə insan resurslarının idarə edilməsi. (dərslük). Bakı: "İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı.
4. Kazımlı X. H., Quliyev İ. Q. (2011). İqtisadi risklərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi. Dərs vəsaiti. Bakı: "İqtisad Universiteti"nin mətbəəsi.
5. Quliyev T. Ə. (2001). Menecmentin (idrəetmənin) əsasları. Bakı: «Nağıl evi» nəşriyyatı.
6. Quluyeva Ş. T. (2009). İqtisadi riskologiya. Bakı: "Nağıl evi" mətbəəsi.
7. Quluyeva Ş. T. (2011). Maliyyə riskləri və onların idarə edilməsi. Bakı: "Nağıl evi" mətbəəsi.
8. **Məmmədov İ. N.** (2021). Banklarda risk menecmenti. Monoqrafiya. Bakı: "Füyuzat".
9. Musayev V. R., Seyfullayev İ. Z. (2000). Sahibkarlığın əsasları. Dərs vəsaiti. Bakı: "Çaşıoğlu".
10. Şahbazov K. A., Məmmədov M. H., Həsənov H. S. (2007). Menecment. Bakı: «Təhsil» EİM.